

Demokrasinin Güncel Tehdidi: Popülizm

Atıf Çiçekli*

Aylin Çiçekli**

* Dr.

Antalya Valiliği

atifcicekli@gmail.com

Antalya / TÜRKİYE

** Dr. Öğr. Üyesi

Akdeniz Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi Sosyoloji

Ana Bilim Dalı

aylincicekli@akdeniz.edu.tr

Antalya / TÜRKİYE

Öz

Toplumların evrimlerini düşündüğümüzde; demokrasi sistemleri, toplumsal bilinçleri, inanç sistematiikleri, eğitimleri, kültürleri, sorun çözme yöntemleri vb. farklılık arz etmesine rağmen, modern ve gelişmiş toplumlar ile gelişmekte olan toplumların benzer sorunlar karşısında benzer çözüm yollarına gittiğini görmekteyiz. Demokrasilerin toplumlar tarafından sindirilmesi ve demokrasi kültürünün yerleşmesi kolay olmamakta ve birçok defa demokrasilerden geri dönüşler yaşanmaktadır. Ancak belli bir olgunluğa gelmiş olan demokratik sistemlerde ve demokrasileri gelişim aşamasında olan sistemlerde nasıl oluyor da bir sorun karşısında benzeri sonuçlar ortaya çıkıyor? Çalışmada bu durumun popülizm ile ilişkisi araştırılmaya çalışılmıştır. Tanımlanması ve genel hatlarının çizilmesi çok zor olan popülizmin kavramsal tanımlanması yapılmaya çalışılmıştır. Popülizmin gerçek hayatta genellikle sağ popülizm şeklinde gerçekleştiği göz önüne alındığında, çalışma popülizm ve faşizm arasındaki ilişkiye de büyük önem vermektedir. Makalenin dikkat çektiği hususlardan bir diğeri ise liberal demokrasinin krizi içerisinde popülizmin oynadığı kritik roldür. Elitlere karşı halkı iktidara çağıran popülizm liberal dünyanın meşruiyet krizini çözme noktasında başarısız olsa da, demokrasiye yeni bir ivme kazandırma noktasında anlamlı sonuçları içerisinde barındırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Popülizm, sağ popülizm, sol popülizm, liberal demokrasi, faşizm.

Gönderim / Received:

20.10.2021

Kabul / Accepted:

01.09.2022

Alan Editörü / Field**Editor:**

Yurdağül Kılınç

The Current Threat of Democracy: Populism

Abstract

The evolution processes of societies throughout history around the globe shows that societies diverge in many aspects such as level of democracy, social consciousness, educational accumulation, belief systems, and cultures. However, both developed and developing societies often time end up in similar situations when encountered with similar problems. Digestion of democracy and establishment of a democracy culture are challenging processes and, as a result, societies sometimes experience regress with regard to democracy. Then, it becomes interesting to ask that, when faced with a problem, why similar results are observed in societies with advanced democratic systems and in societies with immature democracies. The present study attempts to propose an answer to this question by utilizing the phenomenon of populism. Although establishing the boundaries of populism is a difficult task, the study strives to provide a conceptual definition for populism from the perspective of the public, the others, and the leader. Given that populism in real life is usually actualized in the form of right-wing populism, the study also pays great attention to the relationship between populism and fascism. The crucial role of populism in the crisis of liberal democracy is further discussed. Although populism, by

calling upon the public power against the elite, has proved to fall short of solving the legitimacy crisis of the liberal democracy, it still bears an intrinsic potential to accelerate democratic processes.

Keywords: Populism, right-wing populism, left-wing populism, liberal democracy, fascism.

GİRİŞ

Popülizm günümüzde tüm dünyayı etkileyen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Üzerine çok sayıda çalışmanın yapıldığı ve tanımlanmasının zorluğunun yanında içeriğinin de her örnekle birlikte değişiklik gösterdiği bu olgu insanlığın genelini az ya da çok, bir şekilde etkilemektedir. Temelde siyasetin veya sosyolojinin ilgi alanına girdiği düşünülse de tüm bilimleri, yaşayan tüm varlıkları ve sistemleri kökünden etkileyecek bir yaklaşım biçimi olarak, -hakim güç ve tür olan- insanlığın bünyesine nüfuz etmiş durumdadır. İçinde bulunduğumuz pandemi şartları ve küresel ısınma problemleri gibi insanlığın tümünü ilgilendiren genel problemlere dahi popülizmin bir engel olarak durması, popülizme siyaset yapma biçiminden çok daha öte bir anlam yüklememize neden olmaktadır.

Çalışmada öncelikle popülizmin genel çerçevesi çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda en temelde tanım sorunu üzerinde durularak, popülizmin ideoloji olup olmadığı meselesi irdelenmiştir. Ayrıca popülizmin tarihsel arka planı olarak iş gören faşizm ile bu kavram arasındaki ilişkiye değinilmiştir. Popülizmin nirengi noktaları tespit edilmeye çalışılmış, bu kapsamda “halk, diğerleri ve lider” kavramları üzerinde yoğun bir şekilde durulmuştur. Sağ ile sol popülizm arasındaki farklılığa dikkat çekilerek sağ popülizm odaklı bir tartışma yürütülmeye çalışılmıştır. Son olarak liberal-temsili-demokrasinin yarattığı sorunlar ve popülizmin ortaya çıkışında liberalizmin etkisi sorusuna yanıt aranmıştır. Yapılan tespate atıfla makalenin temel vaatlerinden biri de popülizmin sistemde yarattığı krizin olası çözüm önerileriyle birlikte tartışmaya açılmasıdır.

Literatürde Popülizm

Akışkanlık her ne kadar modern dönemlere ait bir kavram olsa da değişimin insanlık tarihinde Heraklitos’tan önce de var olduğu gerçeğinden hareketle, belli sınırlar dahilinde diğer tüm değişkenlerin sabit olduğu (Ceteris paribus) – ki neredeyse tüm bilim dallarında uygulanan bir analiz yöntemidir- bir yaklaşımla sosyal bilimlerde tanımlamalar yapmanın yarattığı bir açmaz söz konusudur. Demokrasinin ve benzer birçok kavramın akışkanlığının had safhada olduğu bir zamanda popülizm gibi örnekler üzerinden tanımlanmaya çalışılan bir kavramın içeriğini doldurmamanın zorluğu bir yana, yapılan tanımın zamana yenilmesinin sadece an meselesi olması da ayrı bir realitedir. Popülizm kavramı ilk ortaya atıldığından beri üzerinde en çok tartışılan hususlardan biri onun tanımıdır. Örnekler ortaya çıktıkça ve farklı tanımlar yapıldıkça tanımlanması daha da zorlaşmış ve bir açmaza dönüşmüştür. İçerik olarak temelde ciddi sorunlara karşı basit çözümler üretme çizgisinde hareket etme yöntemi olarak görülen bir kavrama, en basit şekilde tanımlamanın zorluğu da ironik bir durum olarak karşımızda durmaktadır. Tartışmalı bir kavram olan popülizm üzerine yapılan tüm çalışmalar kavram karmaşasına, kavrama yeni parametreler eklenmesine, onu kategorileştirmenin zorlaşmasına neden olmaktadır. Buradan hareketle kavrama dair bir çıpa noktası bulmak da, çerçeve çizmek de kolay olmamaktadır (Fassin, 2018, s. 17-8; Laclau, 2007, s. 15; Müller, 2019, s. 14). Dolayısıyla, son yıllarda hızla genişleyen popülizm literatürünün birkaç baskın yaklaşım çevresinde şekillendiği söylenebilir: İdeolojik yaklaşım, söylemsel yaklaşım ve siyaset tarzı yaklaşımı.

Çağdaş popülizmin baskın yaklaşımlarından birisi olan ‘ideolojik yaklaşım’ ile Mudde, popülizmin zaman ve mekandan bağımsız tutarlı uygulanabilirliği üzerine bir çerçeve oluşturmaya çalışmıştır. Toplumu ‘saf halk’ ve ‘yozlaşmış elit’ olarak iki homojen ve karşıt gruba ayırarak halkın ‘genel irade’ ile bir bütün olması gerektiğine inanır (2004, s. 543). Popülizmi basit ve duygusal bir söylem olarak gören Mudde, siyasi bir fırsatçılık olarak da nitelendirir. Mudde’nin popülizm

sınıflandırmasında 3 kritik unsur göze çarpar. İlk olarak popülizm, konu alanı ve sınırı ne olursa olsun tutarlı bir ideoloji değildir (Aslanidis, 2016). Freedon'ın ideoloji tanımlaması içinden 'ince' ve 'kalın' ideoloji ayrımını ele alarak 'ince merkezli bir ideoloji' (thin centered ideology) olarak diğer ideolojilere eklenerek anlam kazanacağı vurgusunu yapar. İkincisi; toplumun 'halk' ve 'öteki' olarak kategorileştirilmesidir. Burada bahsi geçen 'halk', dönemin siyasi koşullarına, 'öteki' ise bağlama göre şekillenebilir özelliğe sahiptir. Münasebetiyle, 'halk' ve 'öteki' arasındaki ayrım uygarlık, milliyet, kimlik politikaları ya da sınıf mücadelelerinden ortaya çıkarak ahlak temelinde inşa edilmiştir (Mudde, 2017, s. 52). Popülizm tanımının son unsuru ise, 'genel irade' kavramıdır. Halkın iradesine dayanan popülizmde 'lider' halkın sesi, halk egemenliğinin koruyucusu olarak meşruiyet kazanır (Mudde, 2017, s. 52-53). Mudde'nin yapmış olduğu bu minimal tanımda, bölgeler, zamanlar ve mekanlar bazında farklılık gösteren farklı popülizm vakalarının analizine olanak tanır. Bu bağlamda Mudde ve Kaltwasser'in (2013) Latin Amerika ve Avrupa'da yaşanan popülizm örneklerinin incelendiği karşılaştırmalı çalışması örnek gösterilebilir. Bahsi geçen çalışmada ulaşılan ortak sonuç ise farklı toplumsal sınıfların, siyasi girişimlerin ve onların duygusal güdülerinin tecrübe edilen popülist fenomene şekil verdiğidir.

Laclau'nun popülizm teorileştirmesinde çerçevesini oluşturduğu söylemsel yaklaşımda, düşünsel yaklaşımın aksine, 'halk' ve 'öteki' arasındaki agnostik ilişkinin söylemsel inşasına odaklanır. Laclau söylemsel yaklaşım, popülizm vurgusunu içerikten biçime kaydırır (Laclau, 2007, s. 44). 'Halk' boşluğun söylemsel üretimi yoluyla ortaya çıkar. Söylem ve dilbilim alanındaki açıklamalarında Saussure'den etkilenen Laclau, ögeler arasındaki iki tür ilişkiye dikkat çeker: bir grup insan başka bir grupta farklı bir ilişki içinde 'halk' olarak anlaşılabilir (2005, s. 668-669). Diğer unsur 'boş gösterenler' ve 'hegemonya'dır (Laclau, 2007, s. 69). Var olan her öge ve özellik, bütünlüğe gönderme yapar; ancak böyle bir bütünlük söz konusu değildir. Toplumun bir kısmı şeytanlaştırılarak uyum duygusuna ulaşılabilir. Laclau (2007, s. 70) için sorunlu görülen bu noktaya göre dışlanan unsurlara karşı diğer tüm farklılıklar birbirine eşit konumdadır. Çağdaş popülist siyasette anlam bulan bu nokta kimlik duygusu bağlamında, toplum tarafından küçük grupları nicelik ve nitelik olarak ötekileştirmektedir. Tamamlanmamış bir bütün olan 'halk' sürekli olarak diğer içerikler tarafından yeniden anlamlandırılır. Bu işleme 'hegemonya' diyen Laclau, bu işlemde kaynaklı hegemonik kimliğe de 'boş gösteren' der. Tamamlanmamış bir bütün olan halk, sosyal failer arasında devam eden ilişkilerin sürekli bir sonucudur. 'Halk'ın oluşumunda merkezi bir rol oynayan semboller ve duygusal bağlılıklar olmadan popülizm olmaz (Laclau, 2007, s. 110-116).

İdeolojik ve söylemsel yaklaşımlar, 'halk'ın biçimlendirici boyutuna ve onun 'öteki' ile olan ilişkisini açıklayacak kapasitede iken ana aktör olarak liderin değerlendirildiği bir siyasi pratik olarak popülizme değinmezler. İşte tam da bu noktada Moffitt (2020) devreye girer. Popülizmi, kişisel bir liderin çoğunlukla örgütlenmemiş, doğrudan, aracısız ve kurumsal olmayan destek ile hükümetin gücünü kullanması olarak tanımlayan Weyland (2001, s. 14) liderin bireysel iradesi ile kurumları devlet dışı bırakarak güç elde etmesinin altını çizer. İdeolojik ve söylemsel yaklaşımlarda siyasi fail 'halk' iken, siyaset tarzı yaklaşımında halk adına hareket ettiğini iddia eden 'lider'dir. Bu perspektiften popülizm, aşağıdan yukarıya bir kitle hareketi değil, tersine liderin kendi belirlediği hedefler doğrultusunda yukarıdan aşağıya bir stratejidir. Halkın iradesinin kişiselleştirilmesi ile halkın homojen olmaması etkinleştirilir (Weyland, 2017, s. 78-87). Liderin doğüstü güçlerine olan inanç, 'karizma' aracılığıyla pekiştirilerek, özerklik kazandırılarak ve meşrulaştırılarak lider güçlendirilir. Siyaset tarzı yaklaşımı popülizmi bir güç elde etme aracı olarak görür. Popülist aktörler, 'halk' ile doğrudan bağlantı kurarak devlet kurumlarını amaçlarına uygun olarak meşru bir şekilde dönüştürürler. Popülizmin siyasi bir tarz olarak ele alınması ya hakim güç ilişkilerine karşıt bir duruş için ya da o gücü pekiştirmek içindir denilebilir.

Dünya'da Popülizm

Evrensel bir boyut kazanan popülizm, son dönemlere dek Latin Amerika ile özdeşleştirilen bir siyaset yapma biçimi iken bugün gelişmiş Avrupa ülkeleri ve daha birçok ülkede uygulanan bir yöntem olmuştur. Narodnik Hareketi ile başlayıp, Mısır'da Nasr yönetimi, Latin Amerika'da Peronizm, Hindistan'da Modi, ABD'de Donald Trump, Fransa'da Le Pen gibi birçok politik isim ve siyasi hareket popülizmle beraber anılmaktadır (Saraçoğlu, 2017, s. 1081-1084).

Popülizmin demokratik sistemler içindeki tarihinde Amerika'nın ayrı bir yeri vardır. 1854 yılında kurulan 'American Party' sağ popülist politikalar izleyen, özellikle göçmen karşıtı siyaseti ön plana çıkaran bir yapıdadır. 1854 seçimlerinde kısmi varlık gösterip, 1856 başkanlık seçimlerinde %20'den fazla oy almış ve fakat bir sonraki seçimde Cumhuriyetçi Partiye katılarak siyasi arenadan silinmiştir. Popülizm kelimesinin kökeni ise yine Amerika'da 1892 yılında kurulan halk arasında Popülist Parti olarak anılan People's Party'e uzanmaktadır (Belge, 2018, s. 5). Parti, çiftçilerin yanında durarak vergilere, kapitalizme ve sanayileşmeye karşıt bir duruş sergilemiştir. Liberal kesimler tarafından destek gören bu politika, seçimlerde başarılı olamasa da sıradan halkı kendi çıkarını düşünerek elitlere karşı isyanı olarak değerlendirilebilir (Kurtbağ, 2020, s. 146). ABD'de 19. yüzyılda ilk örnekleri yaşanan popülizm reformcu ve sol kanat bir ideolojiden besleniyorken, 20. yüzyılın sonlarına doğru muhafazakar bir ideolojiye bürünmüştür (Taggart, 2004, s. 26). Bu parti günümüzde dünyada popülizmin hakim formu olan sağ popülizm yerine sol popülist politikalar dizisini uygulamış; ülkenin doğu yakasındakilere göre daha fakir durumda olan orta batıdaki çiftçilerin haklarını savunarak; bankalar, demir yolu şirketleri ve federal hükümetin eylem ve uygulamalarına karşı, resesyona nedeniyle çiftçi ve orta gelirli üzerinde oluşan ekonomik baskıyı gidermek için sıkı para politikasından ve para karşılığında var olan altın standardından vazgeçilmesi gibi politikaları savunmuştur. 1892 seçimlerinde oyların yaklaşık % 8'ini alan Popülist Parti benzer politikaları destekleyen Demokrat Parti'nin sisteme girmesi sonrasında etkinliğini yitirmiştir. Popülist ifadesi 1950 sonrası süreçte elit ve düzen karşıtı hareketleri ifadeye etmeye başlamış ve günümüzde kullanılan anlama yakın bir içerik kazanmıştır.

2008'de tüm dünyayı etkisi altına alan küresel ekonomik krizden itibaren ise ABD, yeni bir popülist dalga ile karşı karşıya gelmiştir. Sağ popülizme örnek Çay Partisi (Tea Party), Wall Street'i İşgal Et (Occupy Wall Street) ve ardından Trump'ın siyaset sahnesinde belirmesi ile siyasi ve ekonomik eşitsizliklere karşıt bir duruş sergilenmiş oldu (Kurtbağ, 2020, s. 147). 2008 ekonomik krizinin yanı sıra yapılan neo-liberal anlaşmalar halk nezdinde birtakım memnuniyetsizliklere sebep olmuş, diğer yandan sosyo-kültürel değişimler de insanları var olan düzene karşı farklı bir arayışa itmiştir. Refah devleti modelinin çökmesi ile popülizm, siyasal alandaki boşluk olan kimlik politikasını doldurarak post-liberal ve post-sosyalist bir ortamda kendisine büyük destek bulmuştur. Ekonomik egemenliğin giderek azalmasına karşı kültürel egemenlik, etnik ve mezhepsel kimlikler üzerinden sağlanmaya çalışılarak Trump tarafından milliyetçilik, ırkçılık gibi politikalar meşrulaştırılmıştır (Norris & Inglehart, 2018, s. 7). Ayrıca, ABD'deki terör saldırıları da kitleleri daha fazla devletçi ve güvenlikçi söylemlere yönelmiştir. Kullandığı dil ve üslup ile halkın muhafazakar tarafında yer alan Trump'ın İslam karşıtlığı, yabancı düşmanlığı, ırkçı söylemleri ve cinsiyetçi yaklaşımları ile birlikte kendisini 'halkın bastırılmayan sesi' olarak nitelendirerek iktidara gelmiştir. Söylemlerine bakıldığında faşist bir imaj çizen Trump, otoriter popülizm kapsamında değerlendirilmektedir (Finchelstein, 2017, s. 37).

Latin Amerika, popülist hareketler bağlamında en popüler coğrafyalardan biridir; zira Arjantin'de Nestor Kinchner, Bolivya'da Evo Morales, Peru'da Ollanta Humala, Şili'de Michelle Bachelet, Brezilya'da Lula de Silva ve Venezuela'da Hugo Chavez gibi isimler bir siyaset yapma biçimi olarak popülizmi ülkelerinde uygulamışlardır. Literatüre 'Pembe Dalga' (Pink Tide) olarak giren bu gelişmeler bir su dalgası etkisiyle hem ABD hem de Avrupa ve dünyanın diğer ülkelerine de yayılmıştır

(Yıldız, 2017, s. 13-14). 1930-1960'larda Latin Amerika'da yükselişe geçen popülizm, daha çok ekonomik eksen çevresinde şekillenerek, kapitalizme, neo-liberalizme, emperyalizme, sömürgeleştirilmeye ve Batı'ya karşı karşıt bir duruş olarak tezahür etmiştir (Tismaneanu, 2000, s. 10-12). Doğal kaynakları bakımından zengin ve fakat bir o kadar da halkı yoksul olan Latin Amerika belki de popülizmin en kolay görüleceği coğrafyalardandır; zira genellikle küresel güçlere, emperyalistlere karşı ülkelerini sömürgeleşmekten kurtarmak amacıyla 'halk' ve 'düşman' antagonizması yaratılmıştır.

Çağdaş Batı Avrupasında ise popülizm çoğunlukla aşırı sağ partilerde yaygındır (Taggart, 2004, s. 270). 20. Yüzyılın sonlarına doğru giderek siyasi bir ana akım olan popülizmin Fransa'daki en popüler örneği 1972'de kurulan Fransa Ulusal Cephe (FN)'dir. 1980'lerde Fransız milliyetçiliğinin önemli bir gücünü temsil eden parti, sonraki yıllarda aşırı sağ imajını yumuşatmıştır. Ulusal Cephe Partisi (FN), 2014 Avrupa Parlamento seçimlerinde 'göçmen karşıtı', 'AB karşıtı' bir imaj çizerek başarı elde etmiştir. 2017 Fransa Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Macron'a kaybeden Le Pen en iyi adaylardan birisi olmayı başarmıştır. Amerika kıtasında dönemin şartlarına göre hem sağ hem de sol popülizm etkili olarak yapılırken; Avrupa'ya bakıldığında ise ağırlıklı olarak sağ, son dönemlerde ise kıtanın güneyinde sol popülizm örnekleri görülmektedir. Modernleşme süreciyle birlikte tarih sahnesinden silineceği düşünülen sağ popülizm, sanılanın aksine etken bir güç olmuştur (Mouffe, 2005, s. 94). Özellikle 1960 sonrası sanayileşmiş Avrupa'ya doğru yaşanan yoğun göç akınları, sonrasında Orta Doğu'daki kaotik durumun oluşturduğu nüfus hareketliliği ve son olarak da 11 Eylül saldırılarının mülteci akınlarını arttırmasıyla birlikte İslamofobi, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı da perçinlenmiştir. Avrupa'da otoriter ve milliyetçi sağ popülizmin toplumda yarattığı korku ve gerilim ile halkın güvensizliği arttırılarak, genellikle etnik azınlıklar, göçmenler, Müslümanlar ötekiler olarak gösterilmiş ve bunun sonucunda elitler ve halk arasında bir çatışma yaratılmıştır. Avrupa Birliği etrafında toplanan Avrupa ülkelerinde yapılan popülist siyasette en çok dikkat çeken tavır ülkelerin tektipleştirilme korkusu ve küreselleşmeye yönelik tepkilerdir. Toplumun homojenliğini bozan mülteci akınları, terör problemi, ekonomik krizler, yabancı düşmanlığı gibi sebeplerle, Avrupa'nın büyük bedeller ödeyerek elde ettiği 'demokrasi' anlayışının temelleri sarsılmaya başlamıştır.

Dünya çapında yerleşik siyasi sistemlerin yerini 21. yüzyıl ile birlikte akışkan sistemler almaya başladı. Artan sosyal eşitsizlik, mülteci krizleri, endüstriyel üretimdeki teknolojik gelişmeler hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin güç yapılarını ve dengelerini derinden sarstı. Artan yoksulluk ve işsizlik, ulusal nüfusun hiç olmadığı kadar çeşitlenmesi, kentsel yoğunlaşma gibi sebeplerle refahın sürdürülebilirliği noktasında tehditler artmıştır. Bunun yanı sıra, uluslararası terörizm ve küresel ekonomik krizler beraberinde sosyal ve politik manzarayı derinden etkileyerek siyasilerin popüler çözümlere odaklanmasına sebep olmuştur.

Prototip bir popülizm olmadığı ve yapılan tanımların farklı örnekler üzerinden tespit edildiği düşünüldüğünde evrensel kategoriler yaratmanın güçlüğü ortadadır. İnsana ve topluma dair her noktada farklı popülizm örnekleriyle karşılaşmak mümkün olsa da hayata geçen popülizm örnekleri üzerinden yapılan çalışmalar sonrasında popülizmin genel hatlarını tanımlamak daha gerçekçi sonuçlar vermektedir (Ateş, 2018, s. 54). Popülizmde mutabık olunan nokta halka karşı elitlerin karşı karşıya getirilmesinin yanında popülist kategorisinde değerlendirilen liderlerin, partilerin ve siyasi durumların birbirlerine benzer özellikler sergilemesi de akıldan çıkarılmamalıdır. Hatta literatürdeki araştırma ve incelenen vaka örnekleri sayısının artışı bizim popülizmle ilgili soru işaretlerimizin azalmasına katkı sağlamıştır. Bununla birlikte popülizmin liberalizm ve demokrasi arasındaki gerilimden ortaya çıktığına dair yaygın bir kabul de söz konusudur.

Popülizm Türleri ve Demokrasi

Popülizmi daha iyi anlamak için sorulması gereken temel soru kaç tür popülizm olduğudur. Haddi zatında 'asıl olan' –hedef kitle, halk vb.- ve 'diğer' çerçevesine nereden bakıldığına bağlı olarak sonsuz çeşitlilikte popülizm türü ortaya çıkabilir. Ancak bu fenomeni daha iyi anlayabilmek için popülizmi üç ayrı kategoride incelemek mümkündür. Akarca'ya göre, ekonomik, politik ve kültürel popülizm üzerinde ayrıca durulacak başlıklara karşılık gelir. Ekonomik popülizm; toplumun 'diğerleri' olarak görülen kısmının içinde olan üst sosyo-ekonomik seviyedeki kesimden, orta veya alt sosyo-ekonomik seviyedeki 'halk', yani hedef kitle olarak görülen kesime kaynak aktarmayı, kit ve kısıtlı kaynakları bu çerçevede yönetmeyi esas alan popülizm türüdür. Demokratik ülkelerde daha ziyade iktidarların ihtiyaç duyduğu siyasi konjonktürlere göre seçim ekonomisi çizgisinde ortaya çıkar. Genişletilmiş para ve maliye politikası anlamına gelen bu yaklaşımın bitiminde ülke ekonomisine verdiği zararların giderilmesi için sıkı para ve maliye politikaları uygulanmak mecburiyetinde kalmaktadır. Politik Popülizm; liberal demokrasinin sorunu olarak gösterilen elitler ve kurumsal yapıların toplumdan kopuk olarak halkçı hedeflerden uzaklaştıklarını ve bu nedenle dönüştürülmesi, tasfiye edilmesi veya zor kullanarak ortadan kaldırılması gibi yöntemlerle bu yapılarla mücadele edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Kültürel Popülizm; diğerlerinden farklı olan ve asıl olarak görülen 'halk' kitlesinin taşıdığı milliyet, din vb. sınıf özelliklerinin esas alınarak ön plana çıkarılması, övülmesi, önelemesi, maddi ve manevi olarak desteklenmesi, 'diğeri' olarak görülen grup ya da grupların mensup oldukları milliyet, din vb. sınıf özelliklerinin dışlanması, ötekileştirilmesi veya yok sayılmasıdır. Günümüzde göç olgusunun çok fazla artmasından dolayı Avrupa'da ve Amerika'da kültürel popülizmin en yaygın görülen örnekleri yerliler ve göçmenler arasında yapılan şeklidir.

Hem dinamik ve değişken bir yapıya sahip olması hem de diğer ideolojilere eklemlenerek siyasi etkilerde bulunması bugün bizi popülizmin tanımını yapmayı zorlaştırırken, türleri üzerine eğilmeye de itmiştir. Popülizm olgusunun kavramsal olarak ilk kullanımına ilişkin kesin bir tarih belirtmek zor olacağı gibi 19. yüzyılın sonuna doğru 'halk' ve 'demokrasi' terimlerinin siyaset içinde önem kazandığı sürece denk gelmektedir. Yine aynı dönemlere denk gelen Rusya'daki Narodnik Hareketi için de popülizm kavramı kullanılmış; Amerikan Halk Partisi ile bazı detaylarda farklılaşsalar bile ortak 'halk' fikrinde buluşmuşlardır. Bahsi geçen dönemde başkaca popülist hareket örnekleri bulunmamakla birlikte özellikle II. Dünya Savaşı sonrası modern dönemle birlikte anlamsal değişikliklere uğrayarak yaygın bir durum haline gelmiştir. Zamansal bir kavram olarak nitelendirebileceğimiz popülizm, gelişen toplumsal, siyasal, sosyal, ekonomik imkan ve koşullarla birlikte yöntem değiştirerek kendi içinde modernleşmiştir. Özellikle kapitalizmin gelişmesiyle birlikte bozulan sınıf birliği (Laclau & Mouffe, 2017, s. 36) yerini halkın kimlik çeşitliliğine bırakmıştır. 'Neo-popülizm' olarak adlandırılan bu yeni süreçte halk artık yalnızca sosyo-ekonomik açıdan ezilen olarak ele alınan bir sınıf değil, etnik, dini, kültürel faktörlerin de etken olarak kabul edildiği bir sınıfsal yapıyı temsil etmektedir.

'Sağ' ve 'sol' kavramlarının¹ bugün hangi anlamlarda kullanıldığı açıkken, popülizm içinde yapılan bu ayırım güncel popülizm tartışmalarının farklı bir boyutunu oluşturmaktadır. Bir taraf popülizmi sadece sağ siyasete mal ederken, Mouffe ise pekala hem sağ hem de sol siyasetin ilgi alanı olabileceğini vurgulamaktadır. Sağ popülizm, geleneksel değerlerin ve özel mülkiyetin korunmasının otorite ile mümkün olduğunu iddia ederken; sol popülizm ise kaynakların eşit dağılımını öncelemektedir (Mouffe, 2005, s. 104).

Sağ popülizmin ortaya çıkışını kapitalizm ve neo-liberal politikalar sonucunda sosyo-kültürel ve ekonomik alanda ortaya çıkan krizlerin bir neticesi olarak gören bir bakış açısının yanında (Mouffe, 2005, s. 104) sağ popülizmin yalnızca ekonomik temelle yükselişe geçtiği de iddia edilemez. Sosyo-

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: Bobbio, N. (1999). Sağ ve Sol: Bir Politik Ayrımın Anlamı, (Z. Yılmaz, Çev) Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.

kültürel yargılar, inanç sistemleri gibi manevi gerilimler de sağ popülist hareketi ayakta tutan diğer önemli unsurlardır (Zabcı, 2017, s. 40). İşsizlik, kimlik bunalımları, toplumsal sorunlar gibi alanlar sağ popülizm yapanların ilgi alanına girerken bu konular etrafında halk korku, öfke ve gerginlik ile kutuplaşır. Sol popülizme göre daha yakın geçmişe sahip olan sağ popülizm, gelişmesini özellikle refah devleti söylemlerinin yanında liberal söylemlerine de borçludur (Laclau ve Mouffe, 2017, s. 259-261). Son tarihsel süreçte, sağ popülist siyasi partilerin oy oranlarında artış yaşanırken parlamentoda da temsil edilme kapasiteleri ve hatta lider olma sayıları da artmaktadır. Lider ve halk arasında kurulan doğrudan ilişki ile geleneksel siyasi kurumların dejenere olması amaçlanmaktadır. Genellikle karizmatik liderler tarafından yönetilen bu siyasi partiler sosyo-kültürel ve ekonomik değişimin sebep olduğu dönüşümlere karşı halk odaklı duruşu ile halkın duygularını harekete geçirirler (Mouffe, 2005, s. 50-51). Bugün bakıldığında sağ popülist partilere Avusturya Özgürlük Partisi (FPÖ), Fransa'da Ulusal Cephe (FN) ve Almanya'ya Alternatif Parti (AfD) gibi örneklerle sağ popülizmin ortak bir paydada bulunduğu görülür. Sağ popülizmin sol popülizme karşı sonradan sahnelere çıkmasına rağmen –daha başarılı olması da- temelde halkın tutkularını harekete geçirerek bir özdeşleşmeyi sağlayabilmelerindedir (Mouffe, 2005, s. 97). Siyasi iradenin mutlak kontrolü ile şekillenen bürokrasinin etkisinin arttırılması (kurumların ve kurum kültürünün zayıflatılması) ve hukukun işlevsiz hale getirilmesiyle hareket eden sağ popülizmin (Laclau & Mouffe, 2017, s. 262-264), zamanla totaliter bir rejime doğru evrilme potansiyeli ile demokrasiyi kurtarmak amacıyla, demokrasinin sınırlandırılması durumu yaşanabilir (Mouffe, 2019, s. 35-36). Sağ popülizme yapılan eleştirilen başında ise demokrasinin zarar görmesine yapılan vurgudur. Halk tarafından liderin fetişleştirilmesi ve otoriterleşmesi sonucunda kendisi dışındaki tüm 'ötekileri' baskı ile susturarak, sindirerek, itibarsızlaştırarak ve kutuplaştırarak devletin varlığını işlevsizleştirmesidir.

2000'li yıllarla birlikte yükselişe geçen sol popülizm, popülizmin sağ ile özdeşleştirilmesine karşı bir cevap niteliği taşımaktadır. Yunanistan'da Syriza, İngiltere'de Jeremy Corbyn ve Amerika'da Bernie Sanders gibi sol popülistler, aslında 1980'li yıllarla birlikte neo-liberalizmin sebep olduğu hegemonyaya karşı bir tepki olarak algılanabilir (Mouffe, 2019, s. 11). Bahsi geçen bu hegemonya krizinden anlaşılan ise demokrasinin bu süreçte yalnızca yapılan seçimlere indirgenmesi ve gerçek manada halk egemenliğinin sekteye uğramasıdır (Mouffe, 2019, s. 16-19). Ayrıca, neo-liberal hegemonya krizi ile birlikte devletin özelleştirmeler ile finansal alanın dışına çekilmesi sonucunda yeni yoksul sınıfın ortaya çıkması, dünyanın pek çok yerinde –ki özellikle de 2008 küresel ekonomik krizinin ardından- sol popülizmin uyanışa geçmesine sebep olmuştur. Mouffe'ye göre (2019 s. 5-24) demokrasiye karşı duyulan güvencesizlikten ve demokrasinin içine düştüğü bu açmazdan çıkabilmesi için otoriterleşme riski taşıyan sağ popülizme karşı halk egemenliğini vurgulayan ve demokrasiyi yeniden tesis edecek olan sol popülizm tercih edilebilir denilebilir.

Değişen dünya koşulları, solun da kimlik değiştirerek söylemlerini gözden geçirmesine sebep olmuştur. Liberalizm ve kapitalizmin egemen güç haline gelmesiyle feminizm, çevre, toplumsal cinsiyet gibi söylemler zamanla sol popülizmin temel ilgi alanları olarak etiketlenmiştir. Liberal ekonomik politikalar ile iyileşen işçi hakları ve solun bugün yalnızca çalışan olarak 'işçi' sınıfına değil aynı zamanda toplumun her alanında yer alan bireyi de hesaba katarak alanını geliştirmesi sağlanmıştır (Laclau & Mouffe, 2017, s. 72-76). Bugün dünya ölçeğinde yine de denilebilir ki, sağ popülizm sol popülizme karşı galip gelmiştir. Sol, son kertede işçi sınıfı ideolojisinin dışına çıkmakta pek de başarılı olamamıştır demek yanlış olmayacaktır. Halk iradesi adı altında yeni sınıfları saflarına çekmekten ziyade uzmanlık alanları olan işçi sınıfına yatırım yaparak, o alanı zenginleştirmişlerdir (Laclau & Mouffe, 2017, s. 53-55; Mouffe, 2019, s. 88-91).

Halkın karşılanamayan taleplerine bir tepki olarak var olan sağ ve sol popülizm, demokratik yollarla iktidara gelme, karizmatik liderlik, iktidar sağlamak için hegemonya stratejileri ve halkı 'gerçek

halk' ve 'öteki' olarak kutuplaştırması bakımından ortak özellikler sergilemektedir. Agresif dil kullanılarak sloganlaştırılmış bir üslup tercih edilmesi diğer ortak özellikleridir. Sağ ve sol popülizmin temel farklılaştığı noktalar ise sağ popülistlerin halkın sağduyu ve duygularını istismar ederek iktidar elde ederken; sol popülistlerin ise fikri politika üretmeleridir. Ayrıca sağ popülistler daha fazla ulusal kimlikler ve milliyetçilik vurgusunu kullanırken, sol popülistler daha evrensel değerleri ön plana çıkarırlar.

Sağ popülizme dair tanımın içerisine dahil edilen bazı özellikler farklı örnekler ile sol popülizmin içeriği de olabilirler, geçişkenliğin yüksek oluşu kavram karmaşasına neden olmamalıdır. Örneğin ırkçılık ve yabancı düşmanlığı yalnızca sağ popülizme ait olarak tanımlanmamalıdır. Çünkü örneklere bakıldığında kavram pekala sol popülizme de dahil edilebilir (Fassin, 2018, s. 1-3). Örneğin Batı'da – Avrupa ve Amerika'da – sağ popülizm işsizlikle mücadele yöntemi olarak yabancı ve göçmen karşıtlığını ön plana çıkarırken, Doğu'da yabancı karşıtlığı gündemde tutulmamaktadır (Uslu, 2021, s. 217-221). Sağ popülizmin genel özelliklerine baktığımızda öncelikle yabancı karşıtlığını ve göçmen düşmanlığını görmekteyiz. Yerleşik kurumlara yönelik hoşnutsuzluk ve eleştiri beraberinde kurumların, bu kurumlarda çalışanların ve kurumsal kültürün tasfiyesi elitlerin ve arkasına yaslandığı liberal demokrasinin de tasfiyesine yardım edeceğinden bunlar gözden çıkarılabilecek unsurlar olarak görülmektedir. Karizmatik lider ve halk kavramı popülizmin olmazsa olmazı olarak daha önce ifade edilmiş ve bu kavramlara dair açıklamalar yapılmıştı. Yine sağ popülizmde sesiyle, görüntüsüyle, hitabetiyle (çoğunlukla demagog) kitleleri peşinden sürükleyebilecek karizmatik bir lider önemli unsurdur. Sağ popülist politikalar sonucunda kaçınılmaz olarak ortaya çıkacak olan ekonomik, mali, siyasi, sosyal, diplomatik, askeri vb. sorunların çözümü için liderin etrafında kenetlenen halk kitlelerine, liderin düzenli olarak gerçekleştirdiği etkili seslenişler, güçlü ülke, yeniden şahlanmış ve yükseliş vurgusu vb. gibi hamaset içeren konuşmalar yapılır (Zabcı, 2017, s. 27-43). Korumacı politikalar ve liberalizm karşıtı söylemler, 'diğeri' olarak tanımlananların ihaneti ve kıskançlığı vurgusuyla askeri, ekonomik ve diğer alanlarda elde edilen başarıların ön plana çıkarılması amaçlanarak ortaya çıkması muhtemel hegemonya bunalımlarının önüne geçilmesi için güçlü propagandalara ağırlık verilir.

Popülist sağın halkı, kurtuluş bekleyen bir halk niteliğinde iken popülist solun halkı daha çoğulcu ve talep eden bir özne niteliğindedir. Bu durum diğer tüm nitelikler gibi ülkeye, örneğe ve modele göre farklılıklar göstermektedir (Yıldırım, 2017, s. 51-72). Popülizm talebi belli koşullar altında ortaya çıkar. Özellikle toplumun varlığına yönelik tehdit algısının yüksek olduğu dönemlerde veya siyasal sistemin toplumun önemli bir kesimini terk ettiğine dair bireysel algılar genele şamil hale geldiği durumlarda kitleler hayatı ve olup biteni popülist bir gözle okumaya başlarlar (Mudde & Kaltwasser, 2019, s. 117-124). Sağ popülizmde halk homojen şekilde ve çoğu kez milli olarak tanımlanır. Lider asıl olanın halk ve halkın istekleri olduğu vurgusunu ön plana çıkarmaktadır. Halka düşen, liberal demokrasinin elitler ve kurumlar aracılığı ile kendisine çizdiği çemberi kırmak için, plebisiter yöntemler ile karizmatik liderinin önünü açmak ve desteklemektir. Sağ popülist liderler normal şartlarda halk tarafından soğuk ve itici görülen siyaseti veya siyasi talepleri rasyonel olup olmadığına bakmaksızın halkın duygularına hitap etmesini sağlayarak toplum nezdinde siyaseti somut ve ilgi çekici hale getirmektedirler (Moffitt, 2016, s. 146). Güncel küresel siyaset koşulları bağlamında sağ popülizmin sol popülizme göre daha baskın bir konumda olduğu söylenebilir. Sağ popülizmin toplumun sosyo-ekonomik olarak orta ve alt kesimlerinden destek almaktadır. Bugün Avrupa'da AB ve yaygın küreselleşmeye karşı tavır takınan Le Pen, zamanının çoğunu kentlerin periferisindeki kasabalarda kampanya yürüterek geçirmiş; rakibi Macron ise gelişmiş kentlerdeki entelektüelleri tercih etmiştir (Berezin, 2019, s. 186). Sol popülizm ise daha çok Avrupa'nın güneyinde yaygınlık kazanarak, ekonomik ifadeler sıkça kullanılmıştır. Euro bölgesi krizine cevap olarak AB kemer sıkma politikasının reddedilmesi sol popülizmin Avrupa'daki güncel örneklerindedir. Lakin popülist politikalar yalnızca Avrupa ile sınırlı değildir. ABD'de Cumhuriyetçi ve Demokrat Parti üyeleri arasından çıkan sağ ve sol

popülist tezahürler gösterilebilir. Bernie Sanders ve Elizabeth Warren gibi demokratların ekonomik popülizmleri sosyal eşitsizliğe odaklanan solcu seçmenlerde kendisine taraf bulurken; Trump'ın seçilmesi halkın sağ popülizmi tercih ettiğini doğrulamaktadır (The Economist, 2017). Sol popülizmin hakim olduğu Latin Amerika'da ise Venezuela'da Hugo Chavez, Arjantin'de Juan Peron, Bolivya'da Evo Morales sayılabilir. Japonya'da Shinzo Abe, Hindistan'da Modi (Moffitt, 2016) dünyanın gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin popülist olarak isimlendirilebilecek olan siyasileridir.

Popülizm Bir İdeoloji mi?

Popülizmin ne olduğuna dair hararetli tartışmalar sürerken, genel hatlar itibariyle popülizm kimi çevreler tarafından bir siyaset yapma biçimi (Moffitt, 2016) kimi çevreler tarafından demokrasi sorunu, kimileri tarafından toplumsal bir hareket olarak tanımlanırken, Canovan (2002), Mudde ve Kaltwasser (2013) için ise popülizm bir ideoloji olarak nitelendirilmiştir. Sosyal bilimlerde diğer tanımlanması zor, güvencesiz bir kavram olan ideolojiyi, popülizm ile yan yana getirmek ise sağlam fikir olarak gözükmemektedir.

Popülizmin en çok alıntı yapılan tanımlamalarından birisi, toplumun halk ve seçkinler olarak iki homojen ve karşıt gruba ayrıldığını düşünen ideolojidir (Mudde, 2004, s. 543). Tam da bu noktada ideolojinin neliği problemi ortaya çıkar. İdeoloji kendi içerisinde tartışmalı bir kavram olmakla birlikte (Freeden, 2011, s. 134-135) toplumsal düzeni açıklayan ve bu düzeni meşrulaştırmak, eleştirmek ya da değiştirmek için kamusal eylem planlamaya yarayan fikir, düşünce ve tutum olarak tanımlanabilir. Bir fikrin ideoloji sayılabilmesi için temel şart olan 'tutarlılık' ilkesinin, bir bukalemuna benzeyen popülizm kavramı ile aynı satırda anılmasını tartışmalı kılmıştır. Toplumdan topluma, liderden lidere her dönemin konjonktürüne göre icra edilen popülizm aslında henüz tanımlanma problemleri yaşıyorken (Freeden, 2011, s. 88-89) tam anlamıyla bir ideoloji olarak nitelendirilemeyeceğinin sinyallerini vermiştir.

Günümüzde en baskın teorik paradigma (Moffitt & Torney, 2014) olarak zayıf merkezli ideolojik çerçeve, Canovan ve Mudde'nin, Freeden'in (1998, s. 750) ideoloji üzerine morfolojik yaklaşımından esinlenilerek çizilmiştir. Bu bağlamda Freeden'in (1998: 750) yapmak istediği tam olarak da 'daha dar siyasi kavramlar yelpazesine bağlı sınırlı bir çekirdek' (a restricted core attached to a narrower range of political concepts) oluşturmaktır. Popülizmin kendisini, liberalizm, sosyalizm, milliyetçilik gibi diğer kalın –ya da tam- ideolojilere bağlama eğilimi (Mudde, 2004) ve Mudde ve Kaltwasser (2012) tarafından özellikle bu bağlamda açıklanmıştır. Freeden (1998, s. 750-751) kalın -tam- ideolojilere açık fakat sistematik olmayan şekilde bir dizi nitelik atfeder. Önemli bir iç bütünlük, geniş bir siyasi kavramlar yelpazesine bağlı sınırlı bir çekirdek, toplumun siyasi sorunlarına makul ölçüde geniş yanıt bulabilirlik, geniş kapsam, uyumlu ve karmaşık bir yapı gibi kesin bir kontrol listesi olmayan ve fakat Freeden'in metinlerinden edinilen yorumlardır (Aslanidis, 2016, s. 90). Tam bir ideoloji bir toplumun gerektirdiği genel kamu politikası planına bağlı tüm ana siyasi kavramların konfigürasyonlarını içerecektir (Freeden, 1998, s. 750). İnce ideolojiler de kuşkusuz kalın ideolojilerle aynı türe dahil olsalar da bu gerekli niteliklerden yoksun, ikincil bir morfoloji sergilerler. Freeden, zayıf merkezli ideolojileri, bir üst kategorinin aşağı örnekleri, ideal bir ideoloji tipinin küçültülmüş alt versiyonu olarak kavramsallaştırır.

Mudde'e göre, popülizmi bir ideoloji saydığımızda ayırt edici bir niteliğe bürünerek türlerini incelememiz ve tutarlı sonuçlara ulaşabilmemiz kolaylaşmaktadır (2017, s. 2-10). Mudde'ye göre popülizm bir ideoloji olarak sistematik ve tutarlı olmaktan ziyade 'saf halk' ve 'yozlaşmış elitler' arasındaki agnostik ilişkiye dayanmaktadır. Dolayısıyla halk ve diğerleri arasındaki bu karşıtlık uzlaşmayı imkansız kılmaktadır. Her daim halkın yanında olan popülizm, hem seçkincilik hem de çoğulculuğun karşısındadır. Popülizm, seçkinciliğe karşı erdemli olarak nitelendirdiği halkı savunurken; çoğulculuk karşıtlığı ile de toplumu homojen olarak görme eğilimindedir (Mudde &

Kaltwasser, 2012, s. 7). Ayrıca Mudde ve Kaltwasser'e göre (2012, s. 19) popülizmi bir ideoloji olarak kategorize etmek, çalışmanın başından beri bir çerçeveye sokulamayan kavramın yerini belirleyeceği gibi farklı zaman ve mekanlarda gerçekleşen popülizmler, 'ideoloji' kavramlaştırması sonucunda ortak bir nitelik, tanımlama ve içerik altında toplanabilecektir (Mudde, 2017, s 12-14). Sosyalizm ve liberalizm gibi ideolojilerle kıyasladığında ise tam bir ideoloji kadar kapsamlı olmadığını da eklemektedir (Mudde, 2004, s. 543-544). Popülizmi zayıf merkezli (thin centered) bir ideoloji olarak tanımladığımızda onu idealize eden ya da yeren bir nazarla değerlendirme açısından kurtulur ve demokrasiler üzerindeki etkisini daha iyi analiz etme fırsatı buluruz (Kaltwasser, 2012, s. 195-196). Freedon, zayıf merkezli ideoloji kavramını genişleterek feminizm ve ekolojik hareketler gibi hareket ve kavramların da tam olarak ideoloji tanımına yetmeyeceğini dolayısıyla bu kavramların da zayıf merkezli ideoloji olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir (1998, s. 145).

Diğer taraftan popülizmin bir ideoloji olmadığını savunan önemli bir kesim de söz konusudur. Mouffe popülizmin pragmatik bir içeriğe sahip olmamasından hareketle popülizmin tek başına bir ideoloji olarak kabul edilemeyeceğini ifade etmiştir (2019, s. 23). Minogue (1993: 4-7) hareket ve ideoloji kavramlarını tekrar ele almış ve popülizmin bir hareket çerçevesinde kaldığını savunmuştur. Worsley ise popülizmi bir ideoloji olarak değil, popülizmin ideolojik göstergeleri farklı hareketlerde mevcut olan politik bir kültür formu veya kültürel form olarak tanımlamıştır (Laclau, 2007, s. 27-28). Loewenstein popülizmin aslında bir ideoloji değil, bir dizi yönetme tekniğinin eklektik toplamı olduğunu belirtmiştir (1937, s. 423) Ayrıca popülizmin, güçlü ve somut bir içeriğinin olmayışı olaylara karşı reaksiyoner bir tavır takınması ideoloji etiketi ile anılmasını eğreti kılmaktadır (Canovan, 2002, s. 5-8). Popülizmin ideoloji, seyrek merkezli ideoloji veya başka bir kavram ile tanımlanması başta da belirtildiği gibi tanımlamaya kaynak teşkil eden içeriklerin olaya, zamana ve yere göre değişmesinden kaynaklanmaktadır. Genel olarak kavramı çalışanların popülizmin insanlık tarihini derinden etkilediği üzerinde hem fikir olduklarını ifade etmemiz yanlış olmayacaktır.

Popülizmin Temel Unsurları

Demokrasinin güncel bir tehdidi olarak popülizm, temel unsur olarak 'halk', karşıt unsur olarak 'diğerleri/seçkinler/elitler' ve temsil iddiası ile de 'lider' üçlemesiyle tüm toplumu siyasetin içine dahil eder. Zayıf merkezli bir ideoloji olarak popülizmin temel unsurlarını şöyle açıklayabiliriz: Öncelikle muhatap kitle olan toplumda 'halk' kavramı tanımlanmak zorundadır. Popülizmin en zorunlu ve olmazsa olmaz kavramı 'halk' ve 'diğerleri'dir (Jagers & Walgrave, 2007, s. 323). Popülist halk kavramı içinde hitap edilen kitlenin olduğu, genel iradeyi temsil eden, çelişkisiz, bütünsel ve homojen bir kitleyi ifade etmektedir (Taggart, 2004, s. 117-127). Popülist halk tanımının sınırları çizilirken ezilmiş, dışlanmış veya mağdur olmuş-edilmiş bir kitle hedeflenmelidir ki popülist halk dışında kalan 'diğerleri' ötekileştirilebilsin. Halk, yani hedef kitle birbirinden çok farklı kesimler olabilir; elitler karşısında sıradan insanlar, kentliler karşısında köylüler, azınlık karşısında çoğunluk, popüler olan karşısında popüler olmayanlar, seküler yaşam tarzını benimseyenler karşısında dindarlar, modern yaşam biçimi karşısında geleneksel kesimler veya en çok kullanıldığı itibarıyla sermaye ve kapitale sahip kitlenin karşısında proletarya veya fakirler. Bu seçim, seçilen halk kitlesinin ve diğer kitlenin kendi içlerinde benzer olduğu ve her iki grubun menfaatinin diğer grubun menfaatiyle mutlak çatışma içinde olduğu varsayımına yaslanır. Seçilen halk kitlesinin hak ve menfaatlerini yalnızca kendilerinin savunduğu ve diğerleri ile mücadele edilmezse halkın menfaatlerinin kaybolacağı iddiası sürekli tekrarlanır. Varlıkları bu denkleme bağlı olduğu için diğerleri ile uzlaşma fikri hiçbir zaman düşünülmez ve çatışmacı dil sürekli bir şekilde kendini yeniden üretir.

'Diğerleri' olarak seçilen toplumun önemli bir kısmı dışlanma, ötekileştirme ve şeytanlaştırma politikalarına muhatap olurlar. Diğerlerinin gözden çıkarılması seçilen halk kitlesinin birleştirilmesi için verilmesi gereken mecburi bir bedel veya feda edilen seçmen kitlesi olarak görülür; zira politika

yapıcının her seçmeni kazanma arzusu popülizmin demokrasiden ayrı düşünülemediğinin en açık örneğidir. Popülistler toplumun tamamının temsil iddiasında olmalarına rağmen her seçmene ulaşma iddiasında değillerdir. Onlar, halk olarak tanımladıkları kesimin desteği sayesinde iktidara ulaşabileceklerini düşünürler. O halk kesiminin tanımı da toplumun çoğunluğunu oluşturduğu düşünülen gruba hedefler. Söz konusu çoğunluğun desteğiyle elde edilebilecek bir iktidar demokrasi için yeterlidir. Zaten iktidara geldikten sonra halkın karşısındaki elitler ya da diğerlerini umursamayan bir yönetim anlayışı benimsenir. Bu bizzat çoğunlukçu bir demokrasi tasavvurudur. Liberal ya da çoğulcu demokrasi değildir. Bu süreç uzun vadede toplumsal kesimler arasındaki ayrılığın daha da artmasına ve bir uçuruma dönüşmesine neden olur. Burada halkın, diğerlerinin karşısında yekpare, bütüncül ve homojen haklı çoğunluk olarak tanımlanması, bu grubun dışında bırakılan kesimin azınlık olarak nitelendirilmesine neden olur ve bu iki grup arasında ortadan kaybolması imkansız bir karşıtlığın oluşması mümkün hale gelir. Diğerleri halk kitlesinden daha azdır ama muhatap oldukları negatif politikalar dolayısıyla 'halka' ve popülist politikaları yürüten iktidara karşı yüksek bir motivasyona da sahiptirler. Diğerlerini oluşturan toplumsal kesimin popülistlerin iddialarını çürütebilmeleri ve onları yenilgiye uğratabilmesini birçok faktör etkileyebilir. Toplumların demokrasiyi ne kadar içselleştirdiği, mevcut kurumsal yapının dayanıklılığı, siyasal elitlerin alacakları pozisyonlar, sivil toplumun gücü, hukuki mekanizmaların özerkliği gibi pek çok unsur popülist lider veya partinin başarısını etkileyecektir.

Popülizm için kolaylaştırıcı ve güçlendirici bir unsur da karizmatik liderlerdir. 'Halk' ve 'diğerleri' belirlenmesi sonrasında halkın lider ile arasında iletişimi engelleyecek veya düzenleyecek her türlü kişi ve kurumun ortadan kaldırılması hedeflenir. Popülizmin liberal demokrasilere karşı tavrının altındaki temel neden tam da budur. Popülizmde çok ciddi bir ötekileştirme ve temsil mekanizmalarına karşı olumsuz bir pozisyon vardır (Taggart, 2004, s. 3-6; 117-119, 139-142). Çoğulculuk karşıtı ve ötekileştirici politikalar ile dışlanan ve hatta şeytanlaştırılan diğerleri önemsiz kitleyi oluştururken, asıl amaçlanan şey, halkın kendini önemli hissetmesini sağlamaktır. Beraberinde halka ona daha önce verilmediği iddia edilen makam, mevki ve ekonomik imkanların aktarılması vaat edilmekte ve hedeflenmektedir.

Popülist ideolojiyi benimseyen karizmatik liderler kurumsal yapılara karşı duruşlarını sadece kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları veya modern devletin kurum özelliği taşıyan birimlerine karşı göstermekle kalmazlar, aynı zamanda kendi mensubu oldukları ve çoğunlukla kendilerinin kurduğu partide dahi kurumsallaşmayı, ortak aklı, parti içi demokrasiyi ve liyakati istemezler. Emir talimat düzleminde lidere en sadık ve sorgulamayan kişiler özellikle seçilerek görevlendirilirler. Bu nedenle parti politikaları bazen gündem olsa da gerçek manada hiç önemsenmez ve karizmatik liderin yönlendirmesi doğrultusunda hareket edilir (Weyland, 2001, s. 14). Şahsiyetçi lider ile halk arasında özel bir bağ kurulması istenir ve bu bağı yönlendirecek, etkileyecek veya ortadan kaldıracak her türlü kurum, yapı ve oluşum ortadan kaldırılmaya çalışılır (Leaman, 2004, s. 324). Halk adına konuşma yetkisine tek başına sahip karizmatik lider halkın cisimleşmiş hali olarak kabul edilir (Finchelstein, 2017, s. 313). Hatta bu durum o kadar ileri bir haldedir ki, yerel yönetimlerdeki yerel halkı temsil ile seçilen yerel liderler de dahil olmak üzere hiç kimsenin, halkı temsil konusunda popülist karizmatik lider kadar yetkilendirilmediği kabul edilir ve sürekli bu yönde propaganda yapılır. Liderin halktan beklediği; plebisit yöntemiyle aldığı kararları onaylaması, sorgusuz bir biçimde liderlerine ve politikalarına bağlanıp itaat etmesi, lider ile halk arasındaki bağı bozmaya çalışanlara fırsat vermemesidir. Halkı temsil eden lider, halk adına karar alır ve zamanla halk yerine geçer. Bu durum aynı zamanda halkın siyasetin dışına itilmesi anlamına gelir (Vardar, 2010, s. 166).

Popülist temsilin monist karakteri liberal demokrasiye alternatif olarak ortaya çıktığı iddia edilen popülist demokrasinin, aslında temsil krizi karşısında gerçek bir çözüm olmadığını da ispatı

niteliğindedir. Lider kendisine verilen desteğin bir ideoloji veya sınırları çizilmiş hedefler dahilinde olmasını arzulamaz. Çünkü lider popülerliğini ve mevcudiyetini devam ettirecek ideolojileri ve hedefleri uygun koşullara göre seçme ve değiştirme özgürlüğüne sahip olmak ister. Bu sebeple lidere olan desteğin rasyonel değil, karizmaya dayalı duygusal bir çerçevede olması beklenir. Rasyonaliteye veya ideolojiye dayanmayan, zayıf merkezli bir ideoloji karizmatik lidere sınırsız olmasa da çok geniş sınırlara varan bir siyasal erk sağlamış olacaktır (Öztürk, 2020, s. 202). Prototip popülist bir liderden söz etmenin mümkün olmadığını, ifade etmenin yanı sıra, siyasal partilerin de lider profilinin yanında oldukça önemsiz kalabildiğini belirtmek gerekir. Yaygın eğilim popülist liderlerin seçim öncesinde siyasal parti kurmaları olmasına rağmen, herhangi bir siyasal partiyi ele geçirip onu popülist partiye dönüştürmeleri de olası bir durumdur. Başkanlık sistemi ise popülist liderlerin parti ilişkileri konusunda elini daha da rahatlatmakta ve hatta siyasal parti olmaksızın liderin başa geçmesine imkân ve olanak sağlamaktadır (Mudde & Kaltwasser, 2019, s. 22-87). Geniş halk kitlelerini memnun etmek için basit bir dil kullanarak demagoji yapan popülist liderler (Pauwels, 2014, s. 1-2) karmaşık ve ciddi sorunlara basit çözümler sunarak istismarcı bir siyaset güder (Streeck, 2017, s. 188-190) veya basit çözümlerle halledilemeyecek durumlarda karmaşık, büyük nitelikteki kitleleri karşlarına alacak sorunları hiç gündeme almamayı veya bunların hallini zamana yaymayı tercih ederler. Popülist liderler muhalefette siyaset yaparken şeffaflık, açıklık ve hesap verebilirlik söylemleri ile siyasetlerini şekillendirirken iktidara geldiklerinde bireysel ve kurumsal hesap verebilirlikten, şeffaflıktan, kurumsallaşmadan ve prosedürlerden kaçınırlar (Moffitt, 2016, s. 147).

Liberal Demokrasi, Faşizm ve Popülizm İlişkisi

Popülizm ve demokrasi arasındaki tartışmalı, zor ama gerçek bir ilişkinin tam olarak ne olduğuna ilişkin fikir birliği yoktur. Bazı teorisyenler popülizmin demokratik bir dürtüye sahip olduğuna inanırken bazıları popülizmin demokrasiye tehdit oluşturduğunu bazıları da bunun demokrasi için hem risk hem de düzeltici bir unsur olduğunu düşündüğü görülür (Bryder, 2009: 10-15). Abt ve Rummens'e göre (2007, s. 415) demokrasi, siyasal sahnedeki bütünleşmiş toplum fikrine, popülizm ise bireyselliği bastıran kolektif bir kimliğe dayanmaktadır. Ackermann'a göre ise popülizm, siyasal partileri demokrasiye teşvik ederek, istikrara kavuşturabilir. Bu da sağlıklı bir demokrasinin yeniden doğmasını sağlar (2003, s. 152-154). Popülizm, sosyal değişimlere karşı dengenin bozulduğu, yeni bir dizi siyasal fikir, plan ve eyleme ihtiyaç duyduğu konusunda uyarandır.

Popülizm bir dereceye kadar halkın dikkatini ve motivasyonunu kamu işlerine yönelterek, demokratik katılım ilkesine hizmet eder. Yine popülizm, demokrasinin kalitesi üzerinde düzeltici bir unsur olarak hareket ettiği, marjinalleştirilmiş insan gruplarının entegrasyonunu, dahil edilmesini kolaylaştırması ve bazı seçkinler tarafından bertaraf edilen gruplara ses olması açısından olumlu etkiye sahiptir (Mudde & Kaltwasser, 2012, s. 21) denilebilir. Sessiz kalmış grupların sesi olması olarak nitelendirildiği gibi popülizmin bu grupların siyasal entegrasyonlarını tam anlamıyla geliştirdiği anlamına gelmez. Popülizmin siyasal düzeyde artan etkinliğini, demokrasinin krizinin bir işareti olması sebebiyle popülizme ciddi bir tehdit olarak yaklaşmak kaçınılmazdır. 20. yüzyılın sonlarına doğru siyasal anlamda artan rekabet, aşırı çatışma boyutlarına varan tartışmalar bugün demokrasinin ana vatani olarak görülen Batı'da da muzaffer bir kazanan olarak ortaya çıkmıştır. Bugüne dek Batı demokrasisinin her türlü aşırılıkçı eğilimi bastıran yapısı, günümüzde popülist siyasal güçlerin ön plana çıkarak gelenekselden ayrıldıkları çizgiyi belirginleştirmiştir. Popülist parti ve hareketler, neredeyse tüm Batı demokrasilerine nüfuz ederek, nefret, korku, özgürlük, güvenlik, terör ve göç konularına dair yoğun bir tartışma içine girmiştir.

Siyasal bir tarz düzeyinde popülizm ve demokrasi arasındaki temel farklılık, liderlerin durumları değerlendirme biçimleridir. Demokrasi gerçek verilere dayanarak, görüşleri bu temelde ifade eder; popülizm ise tersine olayları tersine çevirme, maskeleyme ve çarpıtma sanatıdır. Dolayısıyla demokratik

olana aykırı bir siyasi yöntemdir. Anti-elitist tutum ve demokrasi üzerindeki deforme edici güçle birlikte popülizm, özellikle liderin sesi ile halkın temsilinin gerekliliğine dayanır. Popülizm, seçkinlere karşıdır, fakat faşizmin aksine demokrasiye meydan okumaz. Amacı kitle toplumunu homojen ve siyasi olarak aktif bir varlığa dönüştürmeye çalışır (Canovan, 2002: 10-13).

Karmaşık ve tartışmalı bir kavram olan popülizmin, şeffaflık, sivil özgürlük, hukukun üstünlüğü, hesap verebilirlik, azınlık hakları gibi konulara ağırlık veren 'liberal demokrasi' ile ilişkisi söz konusu olduğunda popülizm ve liberal demokrasi arasındaki tedirgin edici ilişkiyi analiz etmek gerekir. Popülizm ve demokrasi arasındaki girift ilişki 'halk egemenliği' ilkesini temele almaları ile ortak bir noktada buluşur. Popülizm ve demokrasi arasındaki ilişkiyi literatürde Kaltwasser (2012, s. 184-208) radikal-liberal-minimal yaklaşımı ile yine Mudde ve Kaltwasser'in (2019, s. 97-106) yaptığı ortak çalışmada popülizmin dönemin konjonktürel yapısına göre iyi ya da kötü olarak adlandırılabilen tartışılmaktadır. Laclau (2007, s. 190-191) popülizm ve demokrasi arasındaki ilişkiyi demokrasinin demokratikleşmesi olarak tanımlamaktadır. Canovan (2002, s. 9-12), pragmatik ve kurtarıcı gibi iki özelliği bulunan popülizmi modern demokrasinin kurtarıcısı; Arditi ise (2010: 16); demokratik siyasetin 'iç çeperi' olarak nitelendirmiştir.

Bir seçim demokrasisi olarak nitelendirebileceğimiz liberal demokrasi –ki sonucu belirsiz olan, düzenli, özgür ve adil seçimlerin yapıldığı ve vatandaşların tam oy hakkına sahip olduğu bir demokrasi- aynı zamanda bazı temel sivil ve siyasi hakları da barındırır. Bunlar, kişinin meşru menfaatlerini koruma, siyasi, sosyal ve kültürel inançlara sahip olarak bunları devlet müdahalesi olmaksızın ifade edebilme özgürlüğü gibi haklardır. Bir rejimin bugün demokratik olarak ifade edilebilmesi için bireylerin, vatandaşların ve azınlıkların özgürlüğünü güvence altına alması gerekir. Bu güvence ise hukuk kuralı ile anayasal olarak sağlanır, hükümet daha da sınırlandırılır. Bu şekilde anlaşılan demokrasiye genellikle anayasal ya da liberal demokrasi denir (Plattner, 2010, s. 84).

İkili ve çoğu zaman çatışan hedeflerin eş zamanlı olarak uygulanmasında (çoğunluğun egemenliği ve bireysel özgürlük) hem çoğunluk hem de bireyler ve azınlıklar tarafından memnuniyetsizlikler ortaya çıkar. Çoğunluk, halk iradesinin engellendiğini ve çeşitli ekonomik ve diğer çıkarların kamu yararından ziyade özel amaçları uğruna kullanıldığını iddia ederken; azınlıklar ise hükümetten adil bir şekilde ilgi görmediklerini, baskın seçim çoğunluğuna duyarlı siyasi liderler tarafından ihmal edildiklerini düşünürler. Her halükarda, kilit nokta liberal demokrasinin doğasında var olan uzlaşmaların hem çoğunluğu hem de azınlığı hoşnutsuz bırakan bir denge olmasıdır (Plattner, 2010, s. 86). Her iki tarafta da var olan bu hoşnutsuzluk ve güvencesizlik tarafları bir araya getirilmesini zorlaştırır. Liberal demokrasinin başarısı bu iki unsur arasındaki denge ise dengenin bozulması durumunda popülizm olarak bilinen demokratik düzensizlik ortaya çıkar (Albertazzi & Müeller, 2013, s. 348).

Popülist ideolojinin liberal demokrasi ile en güçlü şekilde anlaşmazlığa düştüğü noktalar, bireysel haklar, ifade özgürlüğü ve güçler ayrılığıdır. Bireysel hakların kutsallığı, tanım gereği çoğunluğun hakları, azınlığın haklarına göre önceliğe sahip olamaz; ifade özgürlüğü söz konusu olduğunda halkın homojen değil aksine sayısız farklı topluluktan oluştuğunu sürekli hatırlatır ve son olarak güçler ayrılığı ilkesi ile de yöneticilerin halkın iradesini nasıl kullanacağına dair kısıtlamalar getirir (Crouch, 2019, s. 125).

Liberal -temsili- demokrasilerde bir temsil krizinin olduğu bir gerçektir. Liberalizm, demokrasilerin salt halk iradesi ile hareket etmelerine belli kısıtlar getirmektedir. Hukukun üstünlüğü, çoğulculuk vb. liberalizmin öne çıkan unsurları halkın tercih ve eğilimlerinin rasyonellik üzerinden değil, sistemin hakları ve özgürlükleri güvence altına alma kaygısı üzerinden kontrol etmeye çalışır. Liberal demokrasi halk iradesiyle haklar, özgürlükler ve çoğulculuk ilkesinin hassas bir denge

içerisinde olduğu bir 'check and balance' sistemi kurmayı amaçlar. Popülistler buradaki kontrol ve denge sisteminden rahatsızdırlar. Bir yönüyle bakıldığında popülizmi siyasetten ayırt etmek de mümkün değildir. Popülistler etrafındaki kontrol çerçevesinden rahatsız olan halkı (elitler ve kurumlar üzerinden tanımlanan) liberalizme duydukları tepki üzerinden mobilize etmeye çalışmaktadırlar. Çünkü halk kendi başına harekete geçmiş değildir, liberalizme karşı politize edilen bir konuma sahiptir. Popülizm ve popülist politikaların demokratik olmadıklarını ifade etmek doğru olmayacaktır. Doğru ifade popülizmin liberal demokrasiye karşı olduğudur (Mudde & Kaltwasser, 2019, s. 1-14). Demokratik bakış içinde popülizmin çok açık şekilde halk egemenliği ve çoğunluk yönetimi ilkelerini savunduğunu da ifade etmeliyiz (Mudde & Kaltwasser, 2012, s. 84).

Popülizmi faşizm çizgisinde gören ve okuyan ciddi bir kitle de söz konusudur. Amerika Birleşik Devletleri'nde Donald Trump'ın ve Avrupa'da sağ kanattaki partilerin seçim başarısı gibi siyasi gelişmeler, medyada faşizm ve popülizm terimlerinin beraberce kullanımında bir canlanma yaratmıştır. Faşizm, İtalya'da Mussolini'nin rejimini spesifik olarak tanımladığı terim olarak zamanla siyasi analistler tarafından analitik bir kategori olarak kullanılmıştır. Bahsi geçen coğrafyalarda yaşanan bu gelişmeler yeni bir devletçilik ve otoriterlik çağına işaret ederken, demokratik kurumların zayıflama sinyallerini de vermektedir. Popülizm ve faşizm arasındaki temel farklılık; popülizmin açık-seçik bir ideoloji olmaktan uzak, değişen popüler tercihler olmasıdır (Griffin, 1995, s. 8-24). Günümüzün değişen siyasi ortamında popülizm, Donald Trump ve Marine Le Pen gibi farklı kişileri birleştiren ortak bir kategori olarak işlev görmektedir. Ekonomik hayatın ulusal pazardan küresel ölçeğe taşınması, mülteci krizleri, küresel köktenci inançların canlanması gibi siyasi değişimi körükleyen zorluklara karşı mevcut sosyo-politik düzenlemeleri yetersiz kılmaktadır. Dolayısıyla faşizm ve popülizm tartışmaları da son dönemde en çok başvurulan yöntemler olmuştur (Berezin, 2017, s. 2). Faşizm, tüm kültürel aygıtlar dahil olmak üzere, devlet gücü ve kapitalizmin tam bir konsolidasyonu hedefiyle, popülizmin ilkelerini ileriye taşır. Faşizm, yaşayan tüm toplumsal gerçekliğin olumsuz bir görüntüye zorlanarak devrimin negatif imajı olarak kavramsallaştırılabilir. Bu insan merkezli bir faaliyet olan emeğin, faşizm tarafından üretim karşıtı olarak düşünülmesine sebep olur. Faşist devlet kavramı, varsayılan olarak totaliterdir; buradaki amaç ise kapital mülkiyet hakkı ve artı-değeri korurken emperyalist büyümenin temelini oluşturan nüfusu bastırmak ve disipline etmektir (Wilson, 2020, s. 4). Var olan bu mutlak gücün ele geçirilmesi ve elde tutulması ise esastır. Faşizm, söylem ve imgeleminde popülizmin geçmişinin yenilenmesi amacıyla faydalanmış olsa da; bir devlet ve halkın yeniden doğuşunu başlatmak amacıyla işleri daha da ileri götürür (Ulrich, 2016, s. 23-48). Halkın birliği, toplumsal sınıfların ya da politik partilerin ortadan kaldırılarak, yerini örgütsel bir yapı olarak milletin alacağı yanılımasını içerir. Faşizmin amacı, 'birlik' teriminden anladıkları ezen ve ezilenin yani 'halk' ve 'diğerleri'nin şiddetle birleştirildiği bir egemenlik yapısı oluşturmaktır. 'Birlik', eşitlik değil 'tahakküm' ilişkisinden ibarettir. Avrupa'da Brexit, Trump'ın ABD Başkanlık seçimi, Fransa'da Le Pen'in yükselişi gibi durumlar, insanlık üzerinde popülist esaretin hakim olduğu, dolayısıyla bu durumun da Mussolini faşizminin yoksa geri mi geliyor tehdidi olarak görüldüğü yorumunu beraberinde getirmektedir. Günümüz siyasi manzarası içinde Avrupa'nın II. Dünya Savaşı sonunda popülizmin faşizme yenik düştüğü sürecin tekerrür mü edeceğine yönelik endişelerin oluşmasına sebep olmaktadır.

Finchelstein'e göre (2017, s. 247-248) Trump gibi bir figürü popülist yapan şeyin toplumu halk ve diğerleri olmak suretiyle iki kampa bölmesi, entelektüellere, bilgi ve kültüre karşı gururlu bir düşmanlık, kutuplaştırıcı görüşleri teşvik etme, rakibi şeytanlaştırma, yasama, yürütme ve yargıyı hor görme ve özgür basına hoşgörüsüzlük gibi örnekler sayılabilir. Amerikan demokrasisi zor bir süreçten geçiyor olsa da hala popülizm ile faşizm arasında 'şiddet' kullanımının ciddi bir fark olarak durduğu söylenebilir. Faşist otoritenin dayatılması için zorunlu bir aygıt olarak şiddet, kilit bir unsurdur. Sokak şiddeti ile başlayan süreç devletin militarize olmasıyla devam eder. Faşist liderler, iktidarı yalnızca halk desteğiyle değil militer eylemlerle de elde ederler. Popülizm ise, düşük düzeyde fiili şiddeti söylemsel

şiddetle birleştirerek, demokrasiyi otoriterleştirerek amacına ulaşır. Faşizm ve popülizm arasındaki en temel fark ise, faşizmin demokrasi olmamakla birlikte popülizmin demokrasi içinde ama demokrasiyi baltalayarak yoluna devam etmesidir (Finchelstein, 2017, s. 249-254).

Liberal demokrasi, faşizm ve popülizm denklemini toparlayacak olursak; popülist düşünce liberalizmin demokrasi üzerindeki çoğulculuk baskısını demokrasiyi kısıtlayan bir unsur olarak görüp ortadan kaldırılması gerektiğini dile getirmektedir. Popülizm tıpkı faşizm gibi krize işaret ediyor, kriz varsa popülizm vardır. Dolayısıyla popülist politikalar uygulanan ülkelerde krizler ve Schmitt'ci çizgide 'olağan üstü haller' hiç bitmediğinden sıra dışı politikalar sürekli bir birini izlemektedir (Rummens, 2017, s. 562). Popülizm, arka planda ideolojik olarak Schmitt'in '*istisnai durum*' kavramına yaslanır. Alman siyaset bilimci ve hukukçu Carl Schmitt '*istisnai durum*' kavramıyla genel olarak siyasal hayatın pratiğinde yaşanabilecek kriz ve kritik an durumlarından bahseder. Schmitt'e göre acil bir durumun ne zaman söz konusu olabileceği ve böyle bir durumda nelerin meydana gelebileceği kesin olarak belirlenemez. Egemenliğin millete ve onun temsilcisi olan parlamentoya ait olması ilkesi ve anayasal güvenceler, bazı koşullarda ki bu koşullar '*istisnai durum*' koşullarıdır, kısmen önemini kaybetmektedir (Vergin, 2017, s. 107). Schmitt'e göre eğer demokrasinin, kendisinin ortadan kaldırılması için kullanılması tehlikesi ortaya çıkarsa, radikal demokrat, bir karar vermek zorundadır. Ya çoğunluğa karşı da demokrat kalacaktır ya da demokrat olmaktan vazgeçecektir. Yani Schmitt'in deyimiyle, '*demokrasinin, gerçekleştirilmesi gereken hakiki demokrasi adına askıya alınması*' durumu ortaya çıkar (2006, s. 44-45). İstisnai durumda, egemen konumdaki kişi veya kişiler yasaları askıya alır, istisna halini uygular ve bunun sonucunda mevcut düzeni korumak üzere yasaları tekrar yapılandırır (Schmitt, 2016, s. 15). Acil bir durum veya kriz yoksa istisnai durum da yoktur, dolayısıyla popülist politikanın özellikle sağ popülizmin faşizm ithamı onların aynı kaynaktan beslenmesinden ileri gelir. Popülizm ile faşizm arasındaki temel fark popülizmin kısmi de olsa demokrasinin içinde kalması, liberal demokrasinin oluşturduğu kurumlara ve elitlere karşı mücadele ederek varlığını sürdürmesiyken faşizm demokrasiyi tüm içerikleri ile ortadan kaldırmaktadır. Mouffe'ye göre (2019, s. 26) Schmitt liberalizm ile demokrasi arasında çatışma olduğunu ifade ettiğinde haklıydı, haksız olduğu husus ise çatışmanın liberal demokrasiyi ortadan kaldıracığı iddiasıydı. Popülistlerin faşistlerden farklı olarak demokrasiyi ortadan kaldırma iddiasında olmamalarının temel nedeni küresel konjonktürün uygun olmaması olabilir. Hatta 1930'lu yıllarda yaşıyor olsaydık sol popülizm uygulayan ülkelerin komünizme, sağ popülizm uygulayan ülkelerin ise faşizme döneceklerini ve bu şekilde adlandırılacaklarını ifade etmek yanlış olmayacaktır.

SONUÇ

19. yüzyıldan bugüne kimi zaman zayıflayarak kimi zaman ise yeniden güçlenen bir gerçeklik olarak toplumları kuşatan popülizm, özellikle günümüzün neo-liberal politikaları ile artan eşitsizlikler neticesinde reel politikte yoğun olarak kullanılan siyasi bir pratik haline gelmiştir. Liberal demokrasinin açmazı olarak elitlerin oluşumu ve kurumların güçlenmesi demokrasinin pratikte uygulanmasını negatif yönlü etkileyen durumlar yaratarak popülizmin önünü açmakla kalmamış, aynı zamanda artan ekonomik eşitsizlikler, fırsat eşitsizlikleri, göçmen karşıtı politikalar, ırkçı ayrımcılıklar zamanla demokratik kurumlara olan güveni derinden sarsarak, halkın gerçek temsilcisi olduğunu iddia eden popülist kişi ve oluşumların önünü açmıştır.

Popülizm kavramının tanımlanmasının zorluğu bu fenomeni kavramaya çalışan farklı yaklaşımların meydana gelmesine neden olmuştur. İdeolojik, söylemsel ve siyaset tarzı yaklaşımları ile birbirini tamamlar nitelikte içerik, biçim ve işlev ayrımları ile popülizme daha bütüncül bir bakış açısı oluşmasına olanak sağlamıştır. Toplum, 'halk' ve 'elitler' olarak iki ekseninde değerlendirilen popülizmde her siyasi hareket ve farklı ideolojiler kavramı kendi bakış açısından ele alarak kitleleri asıl

problemden uzaklaştırmakta, kendi siyasi emelleri neticesinde gündemi belirlemektedir. Anti-elitist ve anti-pluralist bir bakış açısına sahip olan popülizm, iki karşıt ve homojen gruba ayırdığı halkı, 'halkın genel iradesi' çerçevesinde siyasetin bir parçası yaparak, bu kavramlar siyasetin amacı dahilinde yeniden, yeniden oluşturulmaktadır. Halkın genel iradesi üzerinden kendilerini meşrulaştıran popülist aktörler, halkın biricik temsilcisi olarak hareket ederek bu noktada liberal demokrasinin altını oymaktadır. Halk ile seçkinler arasında bağın kopmasıyla ortaya çıkan popülizm, bu noktada demokrasilerdeki hukukun üstünlüğü ve halk egemenliği ilkesi ile çatışma halindedir.

Popülizmde halkın homojen bir birlik olarak tanımlanması, bireysel farklılıkları bastırarak, demokrasilerdeki katılım ilkesini hiçe saymaktadır. Dolayısıyla, demokrasilerdeki çoğulculuk ilkesi popülizmin homojenlik ilkesi altında hezimete uğratılmaktadır. Popülizmde halk ve seçkinler ayrımında şekillenen şeytanlaştırılmış diğerleri, demokrasinin inşa etmeye çalıştığı 'kolektif kimlik' oluşumunu sekteye uğratarak halkın bir bütün olarak değerlendirilmesine engel olmaktadır. Bu denli kutuplaştırılan halk, insan haklarının uygulanabilirliği için de büyük tehdit oluşturmaktadır. Popülizmin güya homojenleştirdiği 'gerçek halk' dışında kalanlar evrensel insan haklarının dışına itilerek hak ihlallerine sebep olmaktadır. Özellikle sağ popülizmde uygulanan yabancı düşmanlığı, milliyetçilik gibi dışlayıcı unsurlar ile faşizmin uygulanırılığı arasında benzerlikler dikkat çekmektedir. Popülizm ve faşizm arasındaki temel farkın şiddet kullanımı olduğu bilinmekle birlikte popülizm, liberal demokrasi ile faşizmin arasına konumlandırılabilirken demokrasiyi temelinden sarsan bir yöntem olduğu söylenebilir.

Tüm eleştirel açıklamalar nihayetinde popülizmin demokrasiyle var olduğu, ancak demokrasiye meydan okuduğu görüşünü desteklemektedir. Popülizmin demokrasiye destek olduğunu iddia edenlerin kendilerine demokrasinin nihai olarak ne olduğunu sormaları gerekmektedir. Demokratik uzlaşım, insanların birlikte yaşamak istemelerini ve egemenliklerini belirli ilkelere göre ve belirli kurumlar aracılığıyla ifade etmeyi kabul etmeleri anlamına gelir. Demokrasi ancak, halk demokratik bir kültürü içselleştirdiğinde ve 'devlet' yaşamına katıldıklarında var olabilirler. Bahsi geçen demokratik uygarlığın temelleri de bir ülkede yaşayan tüm insanların hukuk önünde eşitliği, güçler ayrılığı, çıkar çatışmaları yerine sosyal sosyal uyumun bir gündelik pratik olarak uygulanması ve kolektif toplum bilinci ile gerçekleşebilir.

SUMMARY

Populism has become a worldwide phenomenon of which its effects are, one way or another, being felt by the ordinary people ever-increasingly day by day. Although numerous studies have been conducted around the phenomenon, achieving a thoroughly complete definition of populism is still problematic. This is because, for the most part, what populism is thought to encompass tends to change with each different case. While the phenomenon is mainly considered to lie within the sphere of political science or sociology, other scientific fields has also started to show interest in studying populism as it penetrates into almost all aspects of life. However, as more perspectives and case studies are included, populism has gradually become more of an amorphous phenomenon whose definition is ever changing. In effect, it is doubtful that any definition that is intended to capture the full meaning of populism will not be overrun by an alternative as time progressed. Every discussion over populism, by adding increasing number of new parameters each time, has contributed to the complexity of the phenomenon as well as to the difficulty of classifying the term. Thus, precisely pinpointing where populism is rooted in the theoretical ground and fitting it in a well-defined framework are difficult tasks. Nevertheless, certain dominant approaches to populism has stood out among others in the extant literature accumulated in recent years: The ideational approach, the discursive approach and the political strategy approach.

Mudde's ideational approach defines populism as an ideology and focuses on the (in)consistent applicability of populism regardless of time and space. According to Mudde, populism is an ideology that splits society into two antagonist parties, the "pure people" and the "corrupt elite", where politics should be based on the "general will" of the former, not the latter. While populism is regarded as the application of a simple emotional discourse by Mudde, he also characterize it as political opportunism. In Mudde's definition of populism, three fundamental elements attract attention. First, populism is not a consistent ideology, no matter what kind of meaning is attached to or limits drawn around it. Second is the binary classification of society as the "people" and the "other". The third and final element of his populism definition is the concept of "general will". Relying on general will, the "leader" is legitimated as the voice of "people" and the protector of their sovereignty.

In the discursive approach established by Laclau, the focus is on the discursive construction of the agnostic relation between the "people" and the "other". Laclauian discursive approach shifts the discussion on populism from the context to the form. Populism can often be utilized to sustain societal harmony by demonizing a certain group of people, which, for Laclue, is one of the most problematic aspect of populism. In such a case, all differences among people becomes equidistant to one another with respect to the differences attributed to the group being marginalized. This approach to populism, which often receives credit from contemporary populist politics, marginalizes the identity of small groups by drawing upon their relatively small population size and/or some of their attributed characteristics.

The "leader" is assumed to be a central political figure neither in the ideational nor in the discursive approach to populism. As opposed to both approaches that consider "people" as the main political subject, the political strategy approach maintains that the central role in politics is assumed by the "leader" who claims to act on behalf of people. From this perspective, populism is not a mass movement originated from the bottom, i.e. the people, but a top-down strategy that is being implemented in concordance with the leader's own goals.

Until recently, populism has been identified with the Latin American politics, but today, having acquired a more universal ground, populism has become a political method that is used in countries outside the continent including the developed European states. Starting with the Narodnik movement,

other various names and movements in politics have also started to be identified with populism, i.e. the Nasser administration in Egypt, Peronism in Latin America, Modi in India, Donald Trump in USA, and Le Pen in France.

After a decades-long continuation of stationary political systems, the 21st century paved the way to the establishment of more fluid political systems. Ability to sustain welfare started to be threatened by rising poverty and unemployment, ethnic diversification of national populations, and intensive urbanization. Moreover, international terrorism and global economic crises made politicians focus on populist solutions more frequently.

Albeit difficulties in defining populism, most often due to its dynamically unstable nature and intricate relations with other ideologies, the politics of the “Right” and “Left” also signifies another important dimension in the populism discussion. While some researchers ascribe populism only to the politics of the Right, Mouffe maintains that populism can be utilized by either parties. While the discourse of Right populism is built upon the authoritative protection of traditional values and private property, the populist discourse of the Left focuses on the equal distribution of resources. From the perspective of Right populism, the public is regarded as no more than ordinary people awaiting salvation, whereas the Left populism approaches to public as a more pluralist and demanding subject in the society.

Populism, as a contemporary threat to democracy, integrates the public as a whole into the politics by the help of a triad: The “people” as the fundamental element, the “others/elites” as the antagonist element, and the “leader” as the figure legitimately representing people.

No consensus has been drawn upon the nature of the relationship between populism and democracy. While some theoreticians believe that populism is a real threat to democracy, others defend that populism has an impetus on democracy. Also, researchers who regard populism both as a risk to as well as a reparative element for democracy should not to be overlooked. Populism, to a certain degree, can serve to the principle of democratic participation by directing people’s attention and motivation to the public affairs.

There are also non-negligible number of researchers for whom populism holds great similarities with fascism. However, the main difference between the two is that while populism, far from being a clear-cut ideology, is usually practiced upon changing popular preferences, fascism aims at the construction of sovereignty through the “unification” of the oppressed and the oppressor, i.e. “the people” and “the others”, by force.

As a consequence of rising inequalities following the spread of neo-liberal policies, populism has started to be practiced more often in realpolitik and surrounded societies since the beginning of the 19th century. Almost all critical approaches to populism accept that populism has sprung with the political space provided by democracy, but has become a practice that begins to threaten democratic societies today. Researchers who defend that populism endorses democracy have to ask themselves what democracy ultimately means. Democratic convention, indeed, implies the existence of a mutual will and approval by people on the idea of living together and represent their sovereignty by means of certain principles and institutions. Democracy can only exist when people interiorize a democratic culture and participate in the sphere of the “state”. A democratic civilization, then, can only be founded when all people are equal before the law, the division of powers applied, social harmony achieved and a collective social conscious formed.

Makale Bilgileri		Article Information	
Etik Kurul Kararı:	Etik Kurul Kararından muaftır.	Ethics Committee Approval:	Exempt from the Ethics Committee Decision.
Katılımcı Rızası:	Katılımcı yok.	Informed Consent:	No participant.
Mali Destek:	Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.	Financial Support:	No financial support from any institution or project.
Çıkar Çatışması:	Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.	Conflict of Interest:	No conflict of interest.
Telif Hakları:	Telif hakkına sebep olacak bir materyal kullanılmamıştır.	Copyrights:	No material subject to copyright is included.

Ethical Statement/Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. (Atf Çiçekli, Aylin Çiçekli)

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Atf Bilgisi / Cited as: Çiçekli, A. & Çiçekli, A. (2022). Demokrasinin Güncel Tehdidi: Popülizm. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (48), 199-220. DOI: 10.21497/sefad.1218430

KAYNAKÇA

- Abts, K. & Rummens, S. (2007). Populism versus democracy. *Political Studies*, 55(2), 405-424. doi:10.1111/j.1467-9248.2007.00657.x.
- Ackermann, A. (2003). The idea and practice of conflict prevention. *Journal of Peace Research*, 40(3), 339-347. <https://www.jstor.org/stable/3648335>.
- Albertazzi, D. & Müeller, S. (2013). Populism and liberal democracy. *Government and Opposition*. 48(3), 343-371. doi:10.1017/gov.2013.12.
- Arditi, B. (2010). *Liberalizmin kıyılarında siyaset: Farklılık, popülizm, devrim, ajitasyon* (E. Ayhan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Aslanidis, P. (2016). Is populism an ideology? A refutation and a new perspective. *Political Studies*, 64, 88-104. <https://www.illiberalism.org/paris-aslanidis-is-populism-an-ideology-a-refutation-and-a-new-perspective/>.
- Ateş, K. (2018). Popülizm eleştirisinin eleştirisine eriş: Halkı savunmak gerekir. *Birikim*, 353, 54-65.
- Belge, M. (2018). *Siz isterseniz... popülizm üzerine yazılar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berezin M. (2017). Populism as collateral damage: Opportunities for comparative analysis. *Trajectories Newsl. Am. Sociol. Assoc. Comp. Histor. Sociol. Sect.* 28(3), 2-4.
- Berezin, M. (2019). Fascism and populism: Are they useful categories for comparative sociological analysis?. *Annual Review of Sociology*, 4. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-073018-022351>. https://www.annualreviews.org/doi/full/10.1146/annurev-soc-073018-022351#_i22.
- Bobbio, N. (1999). *Sağ ve sol: bir politik ayrımın anlamı* (Z. Yılmaz, Çev.). Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.
- Bryder, T. (2009). *Populism – a threat or a challenge for the democratic system? Xenophobia, politics and right wing populism in Europe*, University of Copenhagen, Faculty of Social Science, Department of

- Political Science.
https://politicalscience.ku.dk/international_students/present_international_students/taking_exams/past_papers/Populism___a_threat_or_a_challenge_for_the_democratic_system.pdf.
 (10/07/2022).
- Canovan, M. (2002). Trust the people! Populism and the two faces of democracy. *Political Studies*, 47(1), 2-16. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.00184>.
- Crouch, C. (2019). Post-democracy and populism. *The Political Quarterly*. 90(1), 124-137. doi:10.1111/1467-923X.12575.
- Fassin, E. (2018). *Popülizm: büyük hınç* (G. Kırnal-İ. Kocael, Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Finchelstein, F. (2017). *From fascism to populism in history*. California: Uni. Of California Press.
- Freedon, M. (1998). Is nationalism a distinct ideology?. *Political Studies*. 46(4), 748-765. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.00165>.
- Freedon, M. (2011). *İdeoloji* (H. Gür, Çev.). Ankara: Dost Yayınları.
- Griffin, R. (1995). *Fascism*. Oxford: Oxford University Press.
- Jagers, J. & Walgrave, S. (2007). Populism as political communication style: An empirical study of political parties' discourse in Belgium. *European Journal of Political Research*, 46, 319-345. Doi: 10.1111/j.1475-6765.2006.00690.x
- Kaltwasser C. R. (2012). The ambivalence of populism: Threat and corrective for democracy. *Democratization*, 19 (2), 184-208. Doi: 10.1080/13510347.2011.572619
- Kurtbağ, Ö. (2020). ABD'de yükselen popülist dalga ve trumpizm: Neo-liberal küreselleşme, ekonomik kriz, siyasetin işlevsizleşmesi ve elitizme karşı bir geri tepki mi?. *Akademik Barış*, 13(26). <https://www.acarindex.com/pdfs/192731>
- Laclau E. & Mouffe C. (2017). *Hegemonya ve sosyalist strateji radikal demokratik bir politikaya doğru* (A. Kardam, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Laclau, E. (2007). *Popülist akıl üzerine* (N. B. Çelik, Çev.). Ankara: Epos Yayınları.
- Leaman, D. (2004). Changing faces of populism in Latin America: Masks, make overs and enduring features. *Latin American Research Review*, 39 (3), 313-326. <http://www.jstor.org/stable/1555484>
- Loewenstein, K. (1937). Militant democracy and fundamental right II. *The American Political Science Review*, 31(3), 417-432. <https://www.jstor.org/stable/1948164>
- Minogue, K. (1993). Ideology after the collapse of communism. *Political Studies*. 41(1), 4-20. Doi: 10.1111/j.1467-9248.1993.tb01800.x
- Moffitt, B. & Tormey, S. (2014). Rethinking populism: Politics, mediatisation and political style. *Political Studies*, (62), 381-397. Doi: 10.1111/1467-9248.12032
- Moffitt, B. (2016). *The global rise of populism: performance, political style and representation*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Moffitt, B. (2020). *Populism*. Cambridge: Polity Press.
- Mouffe, C. (2005). The "end of politics" and the challenge of right-wing populism. F. Panizza (Ed.), *Populism and the mirror of democracy içinde*, (s. 50-71). London: Verso.
- Mouffe, C. (2019). *Sol popülizm* (A. Yanık, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Mudde C. & Kaltwasser C. R. (2013). Populism. Freedon M. & Stears M. (Ed.), *The Oxford handbook of political ideologies* içinde. Oxford: Oxford University Press.
- Mudde, C. & Kaltwasser, C. R. (2012). Populism in Europe and the Americas: Threator corrective for democracy?. Mudde, C. & Kaltwasser, C. (Ed.). *Populism and iliberal democracy* içinde (1-26), Cambridge: Cambridge University Press.
- Mudde, C. & Kaltwasser, C. R. (2019). *Popülizm, kısa bir giriş* (S. Erdem Türközü, Çev.). Ankara: Nika Yayınları.
- Mudde, C. (2004). The populist zeitgeist. *Government and Opposition* 39 (1), 542-563. Doi: 10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x
- Mudde, C. (2017). Populism: An ideational approach. C. R. Kaltwasser & P. Taggart (Ed.), *The Oxford handbook of populism* içinde (s. 542-563). Oxford: Oxford University Press.
- Müller, J. W. (2019). *Popülizm nedir?* (O. Yıldız, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Norris, P. & Inglehart, R. (2018). *Cultural backlash: Trump, brexit and authoritarian populism*. New York: Cambridge Univ. Press.
- Öztürk, A. (2020). Popülizmin ideolojik matrisi. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 5 (2), 199-220. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1333521>
- Pauwels, T. (2014). *Populism in western europe*. Abingdon: Routledge Press.
- Plattner, M. F. (2010). Populism, pluralism and liberal democracy. *Journal of Democracy*. 21(1), 81-92. <https://www.journalofdemocracy.org/wp-content/uploads/2011/12/Plattner-21-1.pdf>
- Rummens, S. (2017). Populism as a threat to liberal democracy. P. Ochoa vd. (Ed.), *The Oxford handbook of populism* içinde (s. 195-213), Oxford: Oxford University Press.
- Saraçoğlu C. (2017). Sağ popülizm ve faşizm üzerine yöntemsel bir tartışma: Küresel örüntüler ve ulusal özgüllükleri birlikte anlamak. *Praksis Dergisi*, 44- 45, s.1081-1104.
- Schmitt, C. (2006). *Siyasal kavramı*. (E. Göztepe, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Schmitt, C. (2016). *Siyasi ilahiyat*. (A. E. Zeybekoğlu, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Streeck, W. (2017). Neoliberal kapitalizm için sonun başlangıcı: Bastırılanların geri dönüşü. H. Geiseberger (Ed.), *Büyük gerileme* içinde (s. 182-197), İstanbul: Metis Yayınları.
- Taggart, P. (2004). *Popülizm*. (B. Yıldırım, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- The Economist (2017-21/09). The democrats are ditching centrism for economic populism. <https://www.economist.com/united-states/2017/09/21/the-democrats-are-ditching-centrism-for-economic-populism> (28.07.2022).
- Tismaneanu V. (2000). Hypotheses on populism: The politics of charismatic protest, *East European Politics & Societies*, 14(2), 10-17.
- Ulrich, U. (2016). *Hitler: ascent 1889-1939*. New York: Alfred A. Knopf.
- Uslu, C. (2021). Bir ideoloji olarak popülizm, *Anemon, Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (1), 217-230. doi: <https://doi.org/10.18506/anemon.775626>
- Vardar, D. (2010). Popülizm'i kavramlaştırma-kurumlaştırma çabaları ve Türkiye siyasal yaşamında bir kullanım denemesi. *İdea*, 2(1), 161-183.
- Vergin, N. (2017). *Siyasetin sosyolojisi*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.

- Weyland K. (2017). Populism: A political-strategic approach. C. R. Kaltwasser, P. A. Taggart, P. O. Espejo ve P. Ostiguy (Ed.), *Oxford handbook of populism* içinde 48-67, Oxford: Oxford University Press.
- Weyland, K. (2001). Clarifying a contested concept: Populism in the study of Latin American politics. *Comparative Politics* 34 (1), 1-22. Doi: 10.2307/422412
- Wilson, F. A. (2020). *Fascism and right-wing populism. enough already*. Poland: Brill.
- Yıldırım, Y. (2017). Liberal demokrasinin krizi bağlamında Avrupa'da sağ-popülizm ve yükselen aşırı sağ. *Amme İdaresi Dergisi*, 50 (2), 51-72.
- Yıldız, O. (2017). Popülizmin normatif imkanları: Hınç ve diğer popülist siyaset biçimleri, *Mülkiye Dergisi*, 41(1), 7-31.
- Zabcı, F. (2017). Aşırı sağ popülizm: Kılık değiştirmiş faşizm mi?. *Monthly Review*, 2, 27-43.